

Archaeo-tracks: hiking through archaeological interest sites. An example of knowledge transfer

Do you know the **archaeo-tracks**?

The ICAC and the **Natural Park of the rivers Ter and Freser** (Girona) lead this knowledge transfer action to place value on the historical and cultural heritage contained in the mountains of the Natural Park.

We consider the design of the **hiking routes through archaeological interest sites** a good example of how research can contribute to the development of a region. In this case, with the dissemination of the cultural landscape as an added value to the tourist potential the area already has.

The ICAC, with the **GIAP research team**, works with great interest in **landscape archaeology**, a discipline that studies the interactions of societies with their environment and how this interaction has shaped landscapes: cultural landscapes.

Between 2010 and 2017 a team of **GIAP** archaeologists, led by researcher **Josep Maria Palet**, have carried out different archaeological fieldworks at the **Natural Park of the rivers Ter and Freser**. As a result of this work, we found clear evidence that **the Pyrenean valleys have been shaped by man since prehistory** (IV-III millenniums BC). Good pastures and ease access to water supply allowed the establishment of cattle communities since the Neolithic, and so far more than 400 archaeological structures related to livestock activity, such as granaries, huts, fences or milking rooms have been documented.

ARQUEORUTES

Descobreix el patrimoni del Parc

El Parc de les Capçaleres del Ter i del Freser disposa d'un ric patrimoni arqueològic relacionat principalment amb la ramaderia i la transhumància, que va estar en us fins a mitjans del segle XX, però que avui en dia és molt desconegut pel gran públic.

Entre 2010 i 2017 un equip d'arqueòlegs del Grup d'Investigació en Arqueologia del Paisatge (GIAP) de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica ha realitzat campanyes d'excavació en diversos jaciments, que han documentat la presència de l'activitat antropomòrfica d'antegües valls primitives des de la prehistòria (IV mil·lenni aC) fins l'època contemporània. Les bones pastures i la facilitat d'accés a fonts d'aigua han permès l'establiment de comunitats ramaderes des del neolític, i fins ara s'han documentat més de 400 estructures arqueològiques, com ara oris, cabanes, jaces, tancats i munyidores.

La llarga ocupació humana de la zona ha pogut ser concretada pels arqueòlegs del GIAP en quinze grans fases: el període ibèric, els romans, els visigots, els visigots, els normands i la invasió dels francs, la Comte de l'Empordà i la Comte del Freser, l'època romana, quan aquestes valls estaven sota l'àrea d'influència de les poblacions cèretanes i de la ciutat romana de Llívia; l'època tardanorromà i alt-medieval (segles VI-XI), en què es tenen les primeres evidències arqueològiques de ramaderia transhumant de llarg recorregut entre la plana litoral i la muntanya; i finalment l'època moderna (segles XVI-XVII), quan s'evidencia una intensificació de les activitats ramaderes a les valls de Núria i del Freser.

ARQUEORUTES

Codi	Nom	Típus	Distància	Durada	Temps*	Punts d'interès
1	Rata per la Coma del Forest de l'Embuit	→	1,3 km	240 m	1 h	1 2
2	Rata per la Coma de Comberes i l'Estanyol	→	4,2 km	410 m	2 h	3 4 5
3	Rata per la Coma del Cloc	→	3,2 km	300 m	2 h	6 7
4	Rata per la Coma de Noucreus	→	2,5 km	140 m	2 h	8 9
5	Vall de la Coma de Vaca	○	0,2 km	530 m	2 h	10 11 12 13
6	Vall del Freser	○	0,2 km	350 m	1 h	14 15 16 17 18
7	Fons del Freser	→	2,8 km	380 m	2 h	19 20 21

Típus:

→ Lineal

*Els temps són orientatius i depenen de l'estat de forma de cada ruta

parsnaturals.gencat.cat/ter-freser
pnterfreser.tes@gencat.cat

PNterfreser

pnterfreser

ELEMENTS D'INTERÈS ARQUEOLÒGIC

- 1 **Cova del Forest de l'Embuit:** galeria de 30 metres de profunditat d'origen clàstic situada a prop del camp habitat d'accés al Prugmal des de Núria, passant per la Coma de l'Embuit. Les excavacions realitzades per arqueòlegs de l'ICAC i de l'IAPHES han evidenciat l'ocupació de la cova durant el neolític (VI-II mil·lenni aC), l'ocupació més antiga documentada fins al moment a tot el País Valencià.
- 2 **Espai ramader de la Coma de l'Embuit:** conjunt ramader format per dos tancats i una cabana de cronologia moderna (segles XV-XVI) instal·lats sobre una ocupació a l'aire obert del neolític final (II-III mil·lenni aC).
- 3 **Coma de Comberes:** es pot apreciar un conjunt d'estructures (cabanes, tancats, oris) distribuït en terrenys en bon estat de conservació que posen en evidència la importància ramadera d'aquesta coma al llarg de la història (almenys des de l'època romana, gràcies a l'accés a bones pastures i punts d'aigua).
- 4 **Fontalba:** gran conjunt ramader d'època moderna situat a la part baixa de la collada de Fontalba format per un gran tancat rectangular d'uns 28 metres d'amplada en bon estat de conservació; i un orí format per una cabana, dos tancats adossats de forma amonoidada i una munyidora.
- 5 **Doa de Fontalba:** a la zona central sota el riu de la Doa es conserva un gran conjunt ramader, que demonstra la importància de l'ocupació d'aquest espai des d'època baiximperial romana (segles III-IV), així com l'expansió ramadera a almeval datada a partir del segle IX. Es van poder documentar nombrosos nivells de circulació d'època romana que mostren l'interès del sector i la via com a ruta de transoce.
- 6 **Ori de la Coma del Clof:** ori d'època moderna (segles XII-XIX) situat en un replà del vessant, al sud del Pic de l'Aigua. Es tracta del conjunt més gran conservat a la vall de Núria per la producció de formigó en època moderna i demosta la importància d'aquesta activitat a Núria en èpoques recents.
- 7 **Jaca de les Pedrisses:** gran espai ramader format per un conjunt de tancats i cabanes situades al vessant, amb un fort pendent que ha mitjatnat la conservació de les restes. Les excavacions segueixen molt més sota el actual camí dels Enginyers entre Núria i Coma de Vaca.
- 8 **Coma de Noucreus:** espai ramader medieval (segle XI) situat al vessant, a la zona de confluiracions entre els torrents de Noucreus i de Nonfort, format per un abric, un tancat i una gran cabana.
- 9 **Jaca de Noucreus:** a la vora del camí de Noucreus troben una gran jaca de 30 metres d'amplada situada al peu de la tartera Aquestes estructures pertanyen un gran espai ramader format per un conjunt de 13 estructures, tancats i cabanes en diferent estat de conservació, d'una cronologia moderna-contemporània.
- 10 **Jaca de Dalt:** conjunt format per quatre cabanes amb una mateixa orientació est, que formen part d'una gran jaca situada en un replà dels fons de vall de Coma de Vaca.
- 11 **Coma de Vacà:** tancat de grans dimensions (uns 450 m² de superfície) en perfecte estat de conservació situat en un replà a l'inici de la vall del torrent de Coma de Vacà. Conserva l'alçada completa del murs, de 1,4 m, amb blocs de coronament grans i aixecament de l'estructura amb aparell més petit.
- 12 **Jaca de Coma de Vaca:** conjunt ramader situat en un replà directament sobre la tartera formada per una gran tartera de berenques. Molt ben conservada, ja que s'associen tres cabanes en pedra seca i coberta en falsa volta en perfecte estat de conservació.
- 13 **Agrupació de tancats i cabana de Coma de Vacà:** agrupació de tancats d'entre 15 i 25 m² situats al peu de la tartera, adossats els uns als altres. A pocs metres dels tancats troben una cabana construïda en pedra seca de forma rectangular amb una superfície d'uns 20 m² (5 x 4 metres) construïda amb grans blocs directament sobre el substrat mòrtic. L'origen de la qual se situa durant el Neolític, però en el més destacat es la seva ocupació en època romana (segles I-II dC).

- 14 **Tancat de Jaca del Mig:** l'estructura més interessant és un gran tancat de forma quadrangular de 9 per 9 metres adossat a la tartera i aprofitant aquest com a mur posterior de torca. Aquest tancat estaria associat a una cabana de forma ovalada semisoterrada, d'uns 5 metres de diàmetre, situada a escassa distància. Les excavacions efectuades mostren una primera fase d'ús durant el tardorromà (segles VI-VII dC) i una recuperació durant l'alta edat mitjana (segles IX-X dC).
- 15 **Planell de les Esglésies:** gran espai ramader situat al replà on s'aneixen el loment de Coma de Vaca i el riu Freser, format per un conjunt d'oris medievals (segles IX-X) i d'època moderna (segles XIV-XV).

- 16 **Jaca del Rato:** espai ramader situat a l'area de ruptura de pendents del vessant amb els fons de val de la coma Freser format per un conjunt de cabanes, abrics i tancats de cronologia moderna.
- 17 **Ori del Roc de l'Orí:** ori més gran situat en un replà al fons de val que forma el complex ramader més gran documentat a tot el Parc. La part principal del jaciment és una gran munyidora al voltant de la qual es localitzen tres tancats i un conjunt de cabanes adossades entre elles. El conjunt presenta un estat de conservació excepcional i va estar en us probablement en l'època contemporània (segles XIV-XV).

- 18 **Torrent de les Barraques:** conjunt d'estructures ramaderes formades per cabanes, abrics i tancats situades a la confluència del torrent de les Barraques amb la Coma de Freser.
- 19 **Molí d'Àngels Podrits:** tribuna (zona humida) on la vegetació s'ha descompostat per originar la terra i al voltant de la qual s'han documentat dos tancats i dos abrics que formen un espai ramader antic.

- 20 **Cabana d'Alpuig Podrits:** es tracta d'un dels jaciments arqueològics més interessants i que proporcionen més informació de tot el sector del Pirineu Oriental. La construcció de la cabana es romanista i pertany ibèrica, que cal posar en relació a la tribu dels centavis que habitaven la zona de la Cardanya abans de l'arribada dels romans entre segles III-II dC. Aquesta construcció es va realitzar directament sobre un assentament del període neolític mitjà (3300-2900 aC), que es caracteritza per la presència d'una gran llar de foc semixavada amb una estructura de blocs amb forma de "U" que havia format part d'un espai d'habitat rural prehistòric.

- 21 **Fonta Llonga:** espai d'exploració pastoral situat a la capçalera de la coma del Freser, als peus del coll de la Mariana que comunica l'Ulldeter amb Núria. Les estructures són totes d'una cronologia contemporània i el conjunt està format per quatre cabanes, un abric i tres tancats en bon estat de conservació.

Glossari:

Orí: Espai ramader especialitzat dedicat a l'elaboració del formigó, format per un o més tancats i molins.

Jaca: Lloc de muntanya tancat on es recull el bestiar que pastura a la muntanya.

Munyidora: Corredor fit amb pedra seca on es disposa el bestiar per a munyir-lo.

Cabana: Construcció rustica de petites dimensions de pedra seca que servia de vivenda per al bestiar.

Abrec: Refugi per al bestiar o el remont aprofitant una bauma natural i que pot estar posteriorment delimitat amb un mur de pedra seca.

Molí: Zona d'iguamolls on s'acumula la terra gràcies a la nombrosa presència de moloses o helices hidràuliques.

The information included in the archaeo-tracks aims to reveal these findings through hiking the Pyrenees Mountains in the area of the **Ter** and **Fresher** headwaters. **A set of six archaeo-tracks introduce up to 21 archaeological interest sites** we can follow with the described itineraries, properly marked. These archaeo-tracks were designed by Josep Maria Palet and Pau Olmos.

Archaeo-tracks Map

Besides a general map with all the tracks, in the **Natural Park website**, you can find **specific information for each itinerary**, including a brochure that depicts the different interest elements, the track and all the necessary information to enjoy the experience. You can also

find a .gpx file with **the track on GPS**.

Next **Sunday, July 28** you can participate in an archaeo-track with two of the researchers who have worked in its preparation: **Josep Maria Palet** and **Pau Olmos**, who will guide the route.

Will you join us in the **hiking route Coma de Vaca**?

Archaeo-track 5: Coma de Vaca

- All information about the archaeo-tracks and the hiking routes through archaeological interest sites is available on the **Natural Park website**:

1. Archaeo-track 1: Coma del Forat de l'Embut
2. Archaeo-track 2: Fontalba
3. Archaeo-track 3: Coma del Clot
4. Archaeo-track 4: Noufons
5. Archaeo-track 5: Coma de Vaca
6. Archaeo-track 6: Freser valley
7. Archaeo-track 7: Freser fountains

Related news:

Campaign 2017: “Primers passos per posar en valor el patrimoni arqueològic de les capçaleres del Ter i Freser”

Campaign 2016: “Voldríem donar vida al patrimoni arqueològic del Pirineu”

Campaign 2015: “Tenim un nou gran assentament ramader d'alçada del Neolític”

Campaign 2014: “A la plana litoral empordanesa el paleosòl antic pot estar a 15 metres de

profunditat”; “La geoarqueologia permet integrar arqueologia i paleoambient”

Campaign 2013: “El model ciutat-territori romà també es va instal·lar al Pirineu”

Campaign 2012: “En època romana el Pirineu oriental el connecta l'activitat minerometallúrgica”

Campaign 2011: “Hem documentat hàbitat d'època romana a alta muntanya per primera vegada”

Campaign 2010: “Volem explicar la relació històrica plana-muntanya a través de la transhumància al NE de Catalunya”